

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ
В УКРАЇНІ
ОЧИМА МОЛОДИХ УЧЕНИХ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
(23—24 квітня 2009 року)

Частина перша

Секції:

Теорія держави та права
Історія держави та права
Права людини
Міжнародне публічне право
Конституційне право
Фінансове право
Адміністративне право

КИЇВ
2009

ББК 67.4
УДК 340

Редакційна колегія:

проф. І. С. Гриценко,
проф. І. А. Безклубий, проф. В. О. Глушков,
доц. Т. Г. Ковальчук, доц. І. І. Котюк,
проф. Р. А. Майданик, проф. Ю. Д. Притика,
проф. Н. Ю. Пришва, проф. В. С. Щербина

Матеріали, надіслані на конференцію, розглянуті редакційною колегією

Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених. Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених Київського національного університету імені Тараса Шевченка (23—24 квітня 2009 року).— К., 2009.— Ч. I.— 376 с.

Секції: Теорія держави та права; Історія держави та права; Права людини; Міжнародне публічне право; Конституційне право; Фінансове право; Адміністративне право.

Розрахований на фахівців, які працюють у вищезазначених галузях, науковців, викладачів вузів, аспірантів та студентів.

ББК 67.4

Правосуддя як мета (до питання про філософію правосуддя)

Актуальність теми дослідження зумовлена зростаючим, зокрема в Україні, практичним і науковим інтересом до правосуддя та його значенням. Збільшується кількість звернень до суду, справ, які розглядаються судами (за словами голови Верховного Суду України під час парламентських слухань „Про стан правосуддя в Україні” (18.03.2009), в 2008 році „по першій інстанції суди загальної юрисдикції розглянули 8,9 мільйона справ. Це на 3,5 мільйонів більше, ніж у 2004 році”). В цьому зв'язку актуалізується питання про мету правосуддя, тобто питання про те, яка мета звернення до суду, яке завдання суду при розгляді справ.

Мета (рос. цель) – результат, а в більш „глибокому смислі” – мислена модель, ідеальний образ майбутнього, очікуваного результату, уявлення про результат, якого прагнуть. У деяких визначеннях мети охоплюються і шляхи її досягнення. Мета, як мотив, спрямовує і регулює діяльність людини, зумовлюючи її послідовність, системність тощо.

У філософії проблеми мети розглядає телеологія (від грецького telos – ціль і ...логія) – філософське вчення про цілі процесів і явищ. Вважається, що цілі або встановлюються Богом (Х. Вольф), або є внутрішніми причинами природи (Аристотель, Г. В. Лейбніц).

Питання мети правосуддя може розглядатися в контексті його мети (мети правосуддя) та правосуддя як мети. У першому розумінні правосуддя є процесом, інструментом досягнення певної мети, в другому – може розглядатися як процес, так і мета.

Відзначимо, що питання того, що мається на увазі під процесом правосуддя досліджується процесуальними юридичними науками, процесуальним правом. Процесуальне право становилися і розвивалося, під впливом німецького правознавства, руськими правознавцями як самостійний інститут і галузь правознавства в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Не применшуючи значення і доробку процесуального права в дослідженні правосуддя як процесу і мети, але зважаючи на обмеження викладу та його філософсько-правовий методологічний інструментарій, зосередимося на з'ясуванні суті правосуддя і його мети.

Для цього звернімося до окремих положень Конституції України 1996 року щодо правосуддя та їх тлумачення і конкретизації, аналізу в рішеннях і правових позиціях Конституційного Суду України (КСУ), в яких відзначалися формальні та змістовні характеристики поняття правосуддя.

Відзначимо, як істотне, розмежування понять правосуддя і судочинство (як процесуальної форми здійснення правосуддя).

За тлумаченням КСУ «відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя – це самостійна галузь державної діяльності, яку суди здійснюють шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ» (абз. 1 п. 3 Ухвали КСУ № 44-з від 14 жовтня 1997 року).

За наведеним тлумаченням мета правосуддя – діяльність із розгляду та вирішення справ.

Зазначене положення повторюється і конкретизується новим смислом, для прикладу, у цивільному та кримінальному судочинстві. Зокрема, в положеннях статті 1 ЦПК України („Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави”). Тобто, йдеться не про будь-який розгляд і вирішення справ, а такий, який відбувається „з метою захисту прав, свобод чи інтересів” осіб чи держави.

Щодо мети правосуддя в кримінальному судочинстві, то в статті 2 КПК України зазначається, що „Завданнями кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний”.

З наведеного вбачається, що в кримінальному судочинстві йдеться не лише про захист чи охорону прав, але й розкриття злочину, викриття та притягнення до кримінальної відповідальності винних.

Крім того, окремо відзначимо й наявність такого завдання чи мети правосуддя, як встановлення істини в справі. Хоча кримінально-процесуальним законом така мета (як його мета) не встановлюється, вона передбачається й „читається” в різних його положеннях (обов’язок захисника „не перешкоджати встановленню істини в справі” (ч. 6 ст. 48 КПК), право обвинуваченого „заявляти клопотання з усіх інших питань, які мають значення для встановлення істини в справі” (ст. 142 КПК), застосовування запобіжних заходів в разі підстави „перешкодити встановленню істини у кримінальній справі” (ст. 148 КПК)).

Відзначимо наявність термінів мета і завдання, але, попри їхню відмінність, не акцентуватимемо тут на них увагу. Водночас вкажемо, що плюралізм завдань може відобразитися в свідомості як плюралізм мети, оскільки завдання є певним попереднім етапом, результатом, спрямованим на досягнення мети.

Наступним розглянемо питання змісту правосуддя, звернувшись до наступної правової позиції КСУ. «Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах» (абз. 6 п. 9 Рішення КСУ (2003) у справі про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора). Цю позицію, акцентуючи на «дотриманні справедливості», КСУ повторив у справі про призначення судом більш м’якого покарання (2004).

Зазначені правові положення дають підстави стверджувати про наявність формальних і змістовних сутнісних ознак правосуддя. Формальною ознакою правосуддя є його здійснення в формі судочинства судами як державними органами, а змістовною – відповідність вимогам справедливості і забезпечення ефективного поновлення в правах.

Якщо перше акцентує увагу на правосудді як процесі, здійснюваному судами, то друге – на результаті, яким може визначатися як мета. Досягнення такого результату (як поновлення в правах) й може слугувати основою телеологічного розуміння правосуддя.

Підсумовуючи наведене, можна зробити наступні висновки. З позицій аналітичної юриспруденції та філософії права (в розумінні осмислення того, що ми маємо на увазі під правосуддям таким, яким воно повинно бути), правосуддя можна розглядати як процес, що здійснюється в формах судочинства. При цьому правосуддя, як процес, може розглядатися і як мета, що полягає в розгляді та вирішенні судом справ без акценту на результаті, натомість процесі; в такому разі поняття правосуддя є тотожним поняттю судочинства. Водночас, правосуддя може розглядатися і як діяльність суду (судочинство), що здійснене у відповідності до вимог справедливості і таке, що забезпечило ефективне поновлення в правах. В останньому випадку й ідеться про телеологічне розуміння правосуддя, тобто про правосуддя як мету.

Пропозиції для формування підсумкових висновків конференції:

Підкреслити актуальність та сприяти дослідженням із прикладної філософії права, зокрема дослідженням філософії правосуддя в розумінні ідеї правосуддя як поняття та її здійснення.